

Кадастр печер України

В Україні до цього часу відсутня державна система обліку та документації печер, що ускладнює здійснення дієвої державної політики щодо їх охорони та використання.

Кадастр печер України є необхідною основою для подальшого розвідування і дослідження печер, ефективного використання відповідної інформації у фундаментальних, регіональних та прикладних геологічних, гідрогеологічних, інженерно-геологічних та інших дослідженнях, вирішення проблем охорони та раціонального використання печерних ресурсів, природокористування в карстових районах.

Незважаючи на відсутність до сих пір державної політики щодо обліку та використання печерних ресурсів, зусиллями науковців і громадських організацій в країні створена і підтримується система обліку і документації печер і ведеться Кадастр печер України, який відповідає сучасному світовому рівню і здатний відповідати запитам науки і практики.

Коротка історія питання.

В СРСР завдання обліку і документації підземних порожнин, які не перебувають на відомчому балансі (включаючи природні печери) була покладена на міністерство геології, яке здійснювало цю роботу в закритому режимі через свої територіальні підрозділи. Однак закритість завдання і повний відрив його постановки і виконання від реальної ситуації з розвідування і документуванням печер зумовили її закономірний провал. Переліки печер, щорічно вироблені Мингео за зведеннями з місць, станом на середину-кінець 80-х років містили примітивні і вкрай неповні відомості про печери, взяті головним чином з літератури, приблизно відповідали (з варіаціями від регіону до регіону) рівню вивченості печер 50 -х - 60-х років. Разом з тим, із зародженням та розвитком громадського спелеологічного руху в СРСР на початку 60-х років, сімдесяті і восьмидесяті роки стали періодом інтенсивного розвідування і документації печер, в результаті якого кількість відомих печер в країні, а також параметри їх сумарної довжини і глибини зросли в десятки разів. Однак ці матеріали адекватного відображення в державному обліку не знаходили.

Основи кадастрового обліку печер в Україні закладалися ініціативно науковцями-карстологіями, в тісній взаємодії з громадським спелеологічним рухом. У Криму, кількісно найбільш багатому печерами регіоні, документація печер до середини 70-х років концентрувалася на базі Інституту мінеральних ресурсів АН УРСР (пізніше - Мингео УРСР), а згодом на базі Лабораторії карстології і спелеології ТНУ (кер. В.М. Дублянським) . В інших регіонах України документація печер велася на базі найбільш стійких спелеоклубів, а також карстолого-спелеологічного загону ІГН АН УРСР (кер. О.Б.Клімчук) і Карстової Комісії АН УРСР. Зі створенням в 1979 році Секції спелеології наукової Ради АН СРСР з інженерної геології і гідрогеології, її Комісія великих печер СРСР (голова В.В.Ілюхін, з 1982 року - О.Б.Клімчук) здійснювала методичне керівництво питаннями обліку печер і вела Кадастр великих печер СРСР (опублікований в 1982 і 1987 рр.). Основною передумовою адекватності кадастрового обліку та можливості залучення до нього нових даних був неформальний зв'язок з громадськими спелеологічними об'єднаннями, - основними "виробниками" нових фактографічних даних про печери. У 1997 році "Кадастр карстових порожнин Криму" був зафіксований у вигляді звіту по НДР (у вигляді таблиці-переліку з основними морфометричними даними по 870 печерам і тома текстового узагальнення різних характеристик печер), виконаної В.М. Дублянським від імені Карстової Комісії НАН України для Держкомітету з охорони навколишнього середовища та природи автономної республіки Крим.

З утворенням в 1992 р в Україні національної громадської спелеологічної організації - Української спелеологічної Асоціації, вона взяла на себе створення та ведення постійно-діючої системи обліку та документації печер і Кадастру печер України. Ця система включає Комісію УСА з обліку і документації печер і мережу регіональних центрів на базі провідних наукових і громадських організацій в регіонах. У функції Комісії входило методичне керівництво і централізація даних в певних формах; в функції регіональних центрів - збір і обробка первинних даних. Кадастр печер Криму підтримувався Кримським регіональним центром УДП (куратор Амеличев Г.М.).

Із створенням у 2006 році НДЦ "Український Інститут спелеології і карстології" МОНУ та НАНУ на базі Таврійського національного університету ім. Вернадського, цей інститут взяв на себе роботу з методичного керівництва Кадастром, переведення його в сучасні комп'ютерні формати і доведення вихідних і облікових матеріалів до повних кадастрових кондицій. З 2007 р Інститут прийняв на себе функції Комісії УСА з обліку і документації печер і Кримського регіонального центру ОДП. З анексією Криму в 2014 році, Інститут втратив функцію кураторства всеукраїнського кадастрового обліку печер, але вона була продовжена Української спелеологічної Асоціацією.

Структура УСА, що охоплює більшість спелеоклубів України та індивідуальних спелеологів, забезпечує ефективну можливість отримання первинних матеріалів про нові печерах і нових відомостей про відомих печерах. Наукове керівництво кадастровим обліком печер здійснюється Інститутом геологічних наук НАН України. Недоліком цієї системи залишається відсутність штатної основи, фінансування і стійкої бази у вигляді спеціалізованої державної організації для сталого технічного супроводу, доопрацювання і депонування матеріалів обліку, включаючи первинну документацію.

Поточний стан кадастрового обліку печер України.

Ця робота включає:

- підтримання взаємодії з регіональними центрами ОДП і суб'єктами генерування первинних даних; методичне керівництво і координацію системи кадастрового обліку печер;
- ревізію, переведення у цифрові формати, доповнення та оновлення первинних і облікових матеріалів по всіх регіонах України відповідно до кадастрових стандартів;
- ведення зведеного Кадастру на новій технологічній основі (спеціальні програмні пакети, інтеграція у ГІС);
- постановку нових об'єктів на облік і депонування супутніх матеріалів.
- підготовку за запитами зацікавлених організацій інтегральних даних і зведень на основі Кадастру, а також, відповідно до прийнятих процедур, матеріалів первинної документації.

Для повноцінного здійснення в подальшому цієї діяльності необхідно вирішення питань включення Кадастру печер України в державну систему обліку природних ресурсів і цільового фінансування цієї роботи.

У створенні сучасного Кадастру печер України прийняті і реалізуються такі підходи:

Кадастр є єдиною структурованою комп'ютерною системою (базою даних) обліку і зберігання відомостей по розташуванню печер (географічному, адміністративному), їх основним морфометричним характеристикам (включаючи топографічні матеріали) і геолого-гідрогеологічним умовам, а також всіх значущих відомостей про різноманітному природному (відкладення, біота, мінерали, ін.) і культурно-історичному вмісті печер.

Програмна реалізація Кадастру в період з 2007 по 2020 рр. здійснювалася на основі програмного пакету SpeleoBase, що дозволяло, поряд з організацією власне облікової інформації, інтегрувати в єдину систему окремі файли цифрових даних, що мають відношення до облікового запису (документи Word і PDF, графічні файли, цифрові фотографії, файли комп'ютерного топознімання, ін.).

У 2021 році створена сучасна Інформаційно-аналітична система «Кадастр печер та порожнин України» яка являє собою базу даних у вигляді упорядкований взаємопов'язаних таблиць для зберігання даних та комп'ютерну програму, що являє собою користувацький інтерфейс завдяки якому шляхом формування структурованих запитів до однойменної бази даних забезпечується збір, обробка та візуалізація даних про об'єкти дослідження, печери та порожнини України (розробники: А. П. Грачов, Д. І. Омель'яненко).

Наразі здійснюється переведення всіх накопичених облікових даних на нову платформу.